

Анатоль Анікейчык быў і застаецца ўзорным майстрам беларускага сацыялістычнага рэалізму, які заспеў яго росквіт у 1960-я і 1970-я і яго заняпад у канцы 1980-х. Ён і пайшоў з жыцця ў 1989 годзе, у гады перабудовы, крыху не дажыўшы да канца СССР і абвяшчэння суверэннай Беларусі. Такіх майстроў зараз называюць «познесавецкімі мастакамі», што адпавядае часу іх творчай дзейнасці, але не фіксуе маштабу іх творчай асобы ў часе. Ён спаўна, цалкам аддаваўся творчасці. «Нават самыя добрыя задумы не выратуюць ад забыцця нашы творы, яны пражывуць нядоўга, калі мы не ўжывёмся ў вобраз... Некаторыя мастакі працуюць для сябе, для душы, некаторыя – па заказе. Усё, што я раблю па заказе – гэта для душы...» – гаварыў ён у апошніх інтэрв'ю.

Народны мастак Расіі Ю. Лахавінін так выказаўся пра беларускага скульптара: «Мастацтва Анікейчыка можна разглядаць з розных пунктаў гледжання, але адно несумненна – гэта мастак глыбокі, маштабны, гэта цэласны творчы талент. Ён належыць да тых наватараў, якія з самага пачатку творчага шляху працавалі мэтанакіравана і асэнсавана, сцвярджаючы ад твора да твора сваё асабістае ўспрыманне свету...»

Купаліяна Анатоля Анікейчыка – залаты запас беларускага мастацтва XX стагоддзя, які не падлягае дэвальвацыі.

Бібліяграфічны спіс

1. Белоусов, О. Мой город / О. Белоусов. – Минск: Беларусь, 2005. – 352 с.
2. Жогла, Н. Романтический мастер / Н. Жогла // Лит. газ. – 2007. – 5 сен. – Режим доступа: gz.ru/article/N35--6135---2007-09-05--/Romanticheskiiy%0D%0Amaster1400/. – Дата доступа: 14.09.2022.
3. Крэпак, Б. ...Той перарваны дыялог з Анатолем Анікейчыкам: [да 90-годдзя з дня нарадж. беларус. скульптара] / Б. Крэпак // Культура. – 2022. – № 22. – С. 14–15 [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.kimpress.by> > ... – Дата доступу: 27.09.2022.
4. Святло далёкай зоркі. Скульптар Анатоль Анікейчык / аўт. праграма А. Дамарацкага. – Рэжым доступу: https://www.youtube.com/watch?v=CzyjOLYiKTo&ab_channel=% – Дата доступу: 14.09.2022.
5. Янка Купала. «Я адплаціў народу, чым моц мая магла...» = Yanka Kupala. «I have repaid my people as far as in my might...»: альбом-каталог / Дзярж. літ. музей Я. Купалы; уклад.: В. А. Ціханавецкая, Н. В. Саевіч, А. Р. Ляшковіч; аўт. уст. арт. Т. А. Бембель. – Мінск: Беларусь, 2019. – 365 с.

УДК 378.016:811.161.3

КОЛАСАЎСКАЯ МЕТОДЫКА РАЗВІЦЦА ЗВЯЗНАГА МАЎЛЕННЯ ВУЧНЯЎ І ЯЕ АКТУАЛЬНАСЦЬ У СІСТЭМЕ МЕТАДЫЧНАЙ ПАДРЫХТОЎКІ СТУДЭНТА-ФІЛОЛАГА

Н. Э. Шандроха

*Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы
Гродна, Рэспубліка Беларусь
nshandroha@yandex.by*

У артыкуле прааналізаваны актуальныя для сучаснай моўнай адукацыі ідэі першага айчыннага метадычнага дапаможніка Якуба Коласа «Методыка роднай мовы». Разгледжаны асаблівасці першага і другога выданняў у суаўтарстве з В. Тэпіным. Акцэнтавана ўвага на метадыцы развіцця звязнага маўлення вучняў, што актуальна ў сучаснай школьнай практыцы навучання беларускай мове.

Ключавыя словы: Якуб Колас; «Методыка роднай мовы»; першы метадычны дапаможнік; звязнае маўленне; метадычная падрыхтоўка; студэнт-філолаг.

THE METHOD OF YAKUB KOLAS IN THE DEVELOPMENT OF COHERENT SPEECH OF STUDENTS AND ITS RELEVANCE IN THE SYSTEM OF METHODOLOGICAL TRAINING OF A PHILOLOGIST STUDENT

N. E. Shandrokha

*Yanka Kupala State University of Grodno
Grodno, Republic of Belarus
nshandroha@yandex.by*

The article analyzes the ideas of the first domestic methodological manual by Yakub Kolas "Methodology of the native language", which are relevant for modern language education. The features of the first and second editions in collaboration with V. Tepin are considered. Attention is focused on the methodology of the development of coherent speech of students, which is relevant in modern school practice of teaching the Belarusian language.

Key words: Yakub Kolas; "Methodology of the native language"; the first methodical textbook; methodological advice; coherent speech; methodological training; philologist student.

Умелае актыўнае карыстанне роднаю моваю для выказвання ўласных мысляў і перажыванняў вучня – канчатковая мэта навучання роднай мове ...

Якуб Колас

Праблема развіцця звязнага маўлення вучняў дастаткова актуальная і сёння ў сучаснай лінгваметодыцы, а таксама ў сістэме метадычнай падрыхтоўкі студэнтаў-філолагаў ва ўстановах вышэйшай адукацыі. Беларускаю педагагічную, у тым ліку і метадычную, навуку заўсёды цікавіў вопыт папярэднікаў у пошуку шляхоў удасканалення вучэбнага працэсу. Адным са шляхоў рэтраспектыўнага аналізу праблемы развіцця звязнага маўлення вучняў у школе з'яўляецца зварот да аналізу метадычнай спадчыны.

Ва ўніверсітэцкім курсе «Методыка выкладання беларускай мовы» згодна з тыпавай вучэбнай праграмай для студэнтаў спецыяльнасці «Беларуская філалогія» прадугледжаны разгляд пытанняў станаўлення і развіцця метадычнай думкі на Беларусі, у тым ліку метадычнай спадчыны К. М. Міцкевіча (Якуба Коласа). Як вядома, першым айчынным метадычным дапаможнікам у галіне методыкі выкладання беларускай мовы з'явілася «Методыка роднае мовы» (1926) Якуба Коласа, адрасаваная найперш настаўнікам пачатковых класаў. У названым выданні аўтар абгрунтаваў свае метадычныя погляды, зыходзячы як з уласнага вопыту, так і з перадавога вопыту школьных настаўнікаў. Абгрунтаваны выхад доўгачаканай метадычнай кнігі пацвярджаецца аўтарскімі радкамі: «У той час, калі наша беларуская школа пераходзіць на выкладанне ў роднай мове і пробуе стаць на свае ўласныя ногі, паяўленне кожнага новага падручніка для школы, кожнай кнігі для школьнага ўжытку, – адным словам, кожная новая педагагічная літаратура як для вучняў, так і для настаўніка, набывае асаблівае значэнне. Кожны настаўнік беларускай школы вельмі востра адчувае недастачу кніг, падручнікаў і наогул школьнай літаратуры. Гэты брак літаратуры стварае надзвычайныя труднасці для настаўніка і для беларусізацыі школ, прыходзіцца карыстацца чужымі крыніцамі, што вельмі шкодзіць развіццю свае ўласнае мовы» [1, с. 202]. І, безумоўна, неацэнная заслуга Коласа-педагога ў тым, што ён не адрываўся ад рэальных умоў жыцця школы і па магчымасці стараўся даць настаўнікам усё тое, што неабходна з метадычнага погляду для правільна арганізаванай працы ў школе. Таленавіта прадбачыўшы негатыўныя бакі фармальнага засваення мовы, інакш кажучы, граматыкалізацыі навучання, Якуб Колас рашуча выступаў супраць навязвання вучням мовы як фармальнай з'явы: «Увесь корань зла старой школы ў адносінах заняццяў роднаю моваю заключаўся якраз у тым, што яна адкідала мову дзяцей, а падносіла сваю, штучна даставаную, кніжную мову падручнікаў. Дзеся таго, каб карэнным чынам парваць з асноўнымі

памылкамі старой школы, настаўнік роднай мовы павінен вельмі добра ўясніць розніцу паміж роднаю моваю як прадметам выкладання і роднаю моваю як жывой стыхіяй дзіцячых зносін» [1, с. 210]. Калі ў дарэвалюцыйных методыках вызначаліся звычайна дзве задачы навучання мове: навучыць чытаць і пісаць, то Якуб Колас лічыць, што іх больш: навучыць дзяцей не толькі чытаць і пісаць, але і разумець граматычны лад роднай мовы, развіваць вусную мову вучняў. Таксама былі вызначаны прыныцы выкладання роднай мовы ў школе, дадзены кароткі гістарычны агляд метадаў навучання грамаце. Асобна Якуб Колас раскрыў методыку чытання, пісьма, коратка закрануў пытанне пра выкладанне граматыкі беларускай мовы, прапаноўваў выкарыстоўваць розныя віды творчага спісвання, вусныя і пісьмовыя пераказы, сачыненні.

Акцэнтуючы ўвагу на метадычнай падрыхтоўцы ў вышэйшых навучальных установах менавіта студэнта-філолага, больш падрабязна спынімся на другім выданні «Методыкі роднай мовы» Якуба Коласа ў суаўтарстве з В. Тэпіным, якое выйшла ў 1930 г. і адрасавалася не толькі настаўнікам пачатковых класаў, а і настаўнікам роднай мовы сярэдніх і старшых класаў. Важна адзначыць, што названы метадычны дапаможнік, на жаль, быў выведзены на працяглы час з навукова-метадычнага ўжытку і стаў нават бібліяграфічнай рэдкасцю. І толькі дзякуючы скрупулёзнай даследчыцкай працы беларускага вучонага-метадыста І. М. Саматыя, на пачатку 90-х гадоў XX ст. названае выданне было не толькі адшукана, але і прааналізавана з пазіцыяй сучаснай метадычнай навукі. Як справядліва заўважае І. М. Саматыя, «перад намі не другое перавыданне, а самастойная манаграфічная праца, якая мае новую структуру і ў большай частцы іншы змест» [2, с. 115]. Адзначым слушнае меркаванне даследчыка адносна таго, што аналітычны разгляд другога выдання «Методыкі роднай мовы» не быў зроблены раней «магчыма таму, што сааўтарам Якуба Коласа быў вядомы метадыст В. Тэпін. Па нейкіх прычынах (хутчэй за ўсё палітычных) яго прозвішча было назаўсёды выкраслена з літаратуры» [2, с. 114]. Заўважым, што ў «Зборы твораў» Якуба Коласа [1] гэта выданне было апублікавана ўпершыню.

У прадмове да другога выдання «Методыкі роднай мовы» (1930 г.) аўтары абгрунтоўваюць яго выхад тым, што за апошнія гады пасля выхаду першага выдання з'явілася новая метадычная літаратура, накапіліся вынікі практычнага настаўніцкага дасведчання, а таму натуральна, што «матэрыял першага выдання з'яўляецца значна застарэлым, патрабуючым перагляду і перапрацоўкі» [1, с. 396]. Таксама ўказана, што пры складанні дапаможніка аўтары карысталіся як матэрыялам вядомых курсаў методыкі П. Афанасьева, А. Папова, В. Малахоўскага і інш., так і праграмамі, метадычнымі запіскамі, а таксама тагачаснай метадычнай літаратурай па пытаннях выкладання роднай мовы. У сваіх ацэнках аўтары дэмакратычна ставяцца да розных навуковых меркаванняў і прыводзяць шматлікія прыклады з жывой педагагічнай практыкі.

У сумеснай метадычнай працы Якуба Коласа і В. Тэпіна асобна вылучаны раздзелы «Методыка граматы», «Методыка чытання», «Методыка граматыкі», «Методыка правапісу», а таксама ўведзены чатыры новыя раздзелы: «Методыка развіцця мовы», «Методыка заняццяў роднай мовай з дарослымі непісьменнымі і малалісьменнымі», «Пытанні выкладання расійскай мовы ў беларускай школе» і «Падлік навыкаў па пісьму і чытанні». Кожны раздзел падзяляецца на асобныя параграфы, што значна палягчае карыстанне дапаможнікам. Найбольшую цікавасць у аспекце даследавання праблемы развіцця звязнага маўлення вучняў прадстаўляе раздзел «Методыка развіцця мовы», які мае наступную структуру і змест: «Вусная мова (тут і далей падкрэслена намі. – *Н. Ш.*): вусная мова ў працоўнай школе; прыёмы развіцця вуснай мовы – гутарка і расказ; гутарка па малюнках; вусны твор, даклад, драматызацыя. Праца настаўніка ў сувязі з развіццём вуснай мовы дзяцей. Пісьмовая мова: сувязь паміж пісьмовай мовай і вуснай; адпаведнасць характару практыкаванняў узросту і псіхалогіі вучня. Віды практыкаванняў для развіцця пісьмовай мовы: пісьмовы пераказ зместу; выняткі з прачытанага; наследаванне літаратурных узораў. Пісьмовыя працы самастойнага характару і пісьмовыя адказы на пытанні; праца ў сувязі з літаратурным чытаннем; моманты апавядання, апісання і характарыстыкі ў творчасці дзяцей; школьны дзённік і журнал. Дзелавая мова: віды практычнай (дзелавой) пісьмовай мовы: запісы вучняў, лісты, плакаты, лозунгі, дзелавая карэспандэнцыя» [1, с. 788–789]. Заўважым, што нават экспрэс-аналіз гэтага раздзела ўжо сведчыць пра тое, што аўтары

метадычна абгрунтавана і з улікам дасягненняў узроставай псіхалогіі, фізіялогіі, лінгвістыкі і іншых сумежных навук падыходзяць да праблемы развіцця звязнага маўлення вучняў, дзе прафесійна акцэнтуюць увагу на цеснай сувязі вуснай і пісьмовай мовы, комплексным навучанні розным відам маўленчай дзейнасці (гаварэнню, слуханню, чытанню і пісьму), навучанні не проста тэксту, а абавязковым уліку яго тыпу (апавяданне, апісанне, разважанне) і жанру (даклад, плакат, ліст, лозунг, дзелавая карэспандэнцыя, характарыстыка і інш.).

У аналізаваным раздзеле «Методыка развіцця мовы» аўтарамі прапануюцца практыкаванні ў «наследаванні літаратурных узораў»: складанне сваіх уласных тэкстаў на бліzkую ці падобную тэму або на аснове прачытанага апісання прапануецца стварыць уласны тэкст апісання прадмета ці мясцовасці. Як адзін з прыёмаў развіцця звязнага вуснага маўлення прапануецца стварэнне разнастайных тэматычных сітуацый тыпу «Наведванне доктара», «Дзеці пайшлі ў лес і заблудзіліся», «Як хлопчык тануў і яго ратавалі» і інш. Аўтары пры складанні практыкаванняў надаюць увагу рэакцыі слухачоў і адносінам адрасанта да тых фактаў, пра якія ён сам апавядае.

Важную ролю настаўніка педагогі бачылі ў развіцці пазнавальнай дзейнасці вучняў, таму былі цвёрда перакананы ў тым, што веды не павінны давацца вучням у гатовым выглядзе. Выхаванне творчай асобы вучня ставілася ў цэнтры ўвагі. У другім выданні метадыкі Якуб Колас і В. Тэпін накіроўваюць увагу настаўнікаў на выбар такіх метадаў і прыёмаў навучання, якія актывізуюць вучняў, развіваюць іх творчыя здольнасці. Аўтары рэкамендуюць «не падказваць вучням пры чытанні», бо «гэта вядзе вучня да пасіўнасці» [1, с. 416], патрабуюць «узбудзіць актыўнасць вучняў да адшукання сваіх памылак і выпраўлення іх». У дачыненні да сучаснай моўнай адукацыі гэта сведчыць аб арганізацыі навучальнай дзейнасці, якая носіць пошукавы, творчы характар.

Цікавым і навукова абгрунтаваным у метадычным аспекце бачыцца параграф «Праца настаўніка ў сувязі з развіццём вуснай мовы дзяцей», дзе аўтары адзначаюць важнасць развіцця «чуцця да мовы», называюць даволі высокія патрабаванні да мовы самога настаўніка, бо «творчага элементу ў апавяданні непараўнальна больш, чым у простым чытанні», «змест апавядання павінен быць прыстасаваны да дзіцячага ўспрыняцця і разумення... <...> ...фабула павінна адчувацца яскрава і закончана. <...> Стыль перадачы павінен быць увязан са зместам апавядання, слухачамі і асобаю апавядальніка» [1, с. 501]. Падчас апавядання, як лічаць аўтары, вучань павінен валодаць літаратурным густам і ў кожным выпадку валодаць наступнымі ўменнямі: а) выразна ўяўляць у сваім уяўленні тое, аб чым хочаш расказаць; б) гаварыць проста, канкрэтна і дакладна, не абмінаючы ўмоўных слоў і скарачаных выразаў, якія звычайна ўжываюцца ў сучаснай мове, але ўсе іх тлумачыць; в) выпрацаваць прывычку збіраць канкрэтны і фактычны матэрыял з газет і журналаў, слоўнікаў і даведнікаў, з мастацкай літаратуры для дарослых дзяцей; г) умець матываваць расказ, г. зн. складаць яго з гатовага матэрыялу, аб'яднаўшы гэты матэрыял каля патрэбнай тэмы» [1, с. 501].

Мова разглядалася выключна як сродак самавыяўлення асобы, а канчатковай мэтай навучання роднай мове лічылася «ўмелае актыўнае карыстанне роднаю моваю для выказвання ўласных мыслей і перажыванняў вучня...», «...не столькі веды, сколькі навыкі» [1, с. 400]. Падыход да навучання грунтаваўся на наступным: не столькі даць вучням веды пра мову, колькі прызвычаіць іх да маўленчай дзейнасці. Думаецца, калі асэнсоўваць сказанае праз прызму XX–XXI стагоддзяў, то аўтары мелі на ўвазе рэалізацыю сучаснага кампетэнтнаснага падыходу ў метадыцы навучання мове.

Падсумоўваючы сказанае вышэй, адзначым, што названыя ідэі надзвычай актуальныя ў навучанні беларускай мове для сучаснай школы XXI стагоддзя, калі часам відавочны прабел паміж ведамі, атрыманымі ў школе, і ўласнай маўленчай практыкай. І сённяшняму настаўніку беларускай мовы і літаратуры не пашкодзіла б перагледзець класічныя старонкі названых раздзелаў, дзе Якуб Колас і В. Тэпін паказваюць, як трэба вучыць школьнікаў успрымаць тэкст, абуджаць іх уяўленне і развіваць творчыя здольнасці. Залатыя старонкі «Метадыкі роднай мовы» Якуба Коласа, напісаныя амаль сто гадоў назад, не страцілі сваёй значнасці, свежасці і актуальнасці сёння. Яшчэ ў прадмове да першага выдання Якуб Колас адзначаў, што «робіць

першы пачын у гэтай справе і спадзяецца, што следам за ім пойдучь другія педагогі і дадучь настаўніцтву тую літаратуру педагогічнага характару, у якой так востра адчуваецца патрэба ў нашы дні» [1, с. 203]. Спадзеў вялікага педагога спраўдзіўся. З цягам часу ў беларускай метадычнай навуцы з'явіліся навуковыя даследаванні (В. У. Протчанка, М. Г. Яленскі, Г. М. Валочка, В. У. Зелянко, Л. С. Васюковіч і інш.), якія дапамаглі распрацаваць змест і прынцыпы сучаснай моўнай адукацыі на ґрунтоўнай навуковай аснове, дзе, несумненна, адчуваецца і подых Коласавай «Методыкі роднай мовы».

Бібліяграфічны спіс

1. Колас, Я. Збор твораў: у 20 т. / Я. Колас; НАН Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2011. – Т. 15: П'есы. Метадычныя распрацоўкі / рэд. тома Т. С. Голуб; падрыхт. тэкстаў і камент. А. І. Шамякінай. – 791 с.
2. Саматія, І. М. «Методыка роднай мовы» К. Міцкевіча і В. Тэпіна / І. М. Саматія // Беларус. мова і літ. – 1995. – № 1. – С. 113–123.

УДК 811.161.3'243(072)

ПРАЦА З МАСТАЦКІМ ТЭКСТАМ ЯК СРОДАК ФАРМІРАВАННЯ КАМУНІКАТЫўНАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ ПРЫ НАВУЧАННІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ ЯК ЗАМЕЖНАЙ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ТВОРАў ЯНКІ КУПАЛЫ)

С. М. Якуба

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь
YakubaSM@bsu.by*

У артыкуле закранаюцца пытанні фарміравання камунікатыўнай кампетэнцыі на аснове працы з мастацкім тэкстам пры вывучэнні беларускай мовы як замежнай.

Ключавыя словы: беларуская мова як замежная, кампетэнтнасны падыход, камунікатыўная кампетэнцыя, мастацкі тэкст, сістэма практыкаванняў.

WORKING WITH LITERARY TEXT AS A MEANS OF FORMING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TEACHING BELARUSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE (BASED ON THE WORKS OF YANKA KUPALA)

S. M. Yakuba

*Belarusian State University
Minsk, Republic of Belarus
YakubaSM@bsu.by*

The article deals with the formation of communicative competence on the basis of work with a literary text in the study of the Belarusian language as a foreign language.

Key words: Belarusian as a foreign language; competence-based approach; communicative competence; literary text; system of exercises.

Сучасны адукацыйны працэс ґрунтуецца на кампетэнтнасным падыходзе, мэтай якога з'яўляецца фарміраванне комплексу запатрабаваных грамадствам кампетэнцый, што